

ALN-115
DISKURZUSELEMZÉS

Tematika

I. **A nyelv funkciói; a kommunikatív funkció. Verbális interakció, kommunikáció***, szöveg és diskurzus. A diskurzuselemzés interdiszciplináris és funkcionális jellege. A diskurzus megközelítésének lehetséges módjai: **beszédaktuselmélet, pragmatika****, **a beszélés néprajza*****, etnometodológia és konverzációelemzés, **interakciós és variációs szociolingvisztika*****. A diskurzus társadalmi és kulturális beágyazottsága.

II. Szövegtan és diskurzuselemzés. **A szövegszerűség hét ismérve (kohézió, koherencia, szándékoltság, elfogadhatóság, hírérték, helyzetszerűség, intertextualitás)¹**. A diskurzus strukturális perspektívában: a propozíció; a diskurzus makro- és szuperstrukturája; a diskurzusviszonyok (referencia- és koreferenciaviszonyok, deixis, anafora stb.). A diskurzus funkcionális perspektívában: a diskurzushelyzet, az intézményesült diskurzusok; a diskurzus mint produkció (az ismeretközlő és az ismeretátalakító modell); a diskurzus mint percepció (az előtérbe helyezés, a perspektívák, a megfigyelő (focalizer), az empátia).

III. Diskurzusjegyek és diskurzusmódok. Írásbeliség és szóbeliség. Köznyelv és irodalmi nyelv. Stílusok. **Társalgási implikátúrák; a kooperatív elv és a társalgási maximák (Grice); udvariassági stratégiák (az „arc” és fenyegetettsége: Goffman; Brown & Levinson).****

IV. A diskurzus információstruktúrája: diskurzustopik vs. mondattopik; ismert és új. **Az információ kikövetkeztetése: az előfeltevés (preszuppozíció) és az inferencia jelensége. A relevanciaelmélet (Sperber & Wilson).**** Diskurzustipológia: osztályozási lehetőségek. Az interakció (átírási rendszerek, a beszélőváltás mechanizmusa, szekvenciális rendezettség). A narráció (az előzmények – Propp, a szociolingvisztikai, ill. a pszicholingvisztikai megközelítés). Az érvelés (a szociálpszichológiai modell: az attitűdök befolyásolása; a hétköznapi érvelés elemzése; motiváció és elfogadhatóság; az érvelés minősége: stílus és meggyőzés). Kritikai diskurzuselemzés.

¹ Lásd a Beaugrande–Dressler-könyvben.

* Lásd a Kommunikációelmélet c. tárgy anyagában.

** Lásd a Pragmatika c. tárgy anyagában.

*** Lásd a Szociolingvisztika c. tárgy anyagában.

Olvasmányjegyzék

Kötelező olvasmányok:

Beaugrande, R. A. de & W. U. Dressler: *Bevezetés a szövegelemzésbe* (Corvina, Budapest, 2000) c. könyvének I., IV., V., VI., VII., VIII. és IX. fejezete. (A II., III. és X. fejezet ajánlott olvasmány.)

Hámori Ágnes: A társalgási műfajokról. In: *Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok*. Szerk. Tolcsvai Nagy Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006, 157–181

Hymes, D.: A nyelv és a társadalmi élet kölcsönhatásának vizsgálata. In: Pléh – Síklaki – Terestyéni 1988/II., 86–133

- Kocsány Piroska: A szövegtipológia eredményei és/vagy eredménytelenségei. In: *Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok*. Szerk. Tolcsvai Nagy Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006, 17–26
- Tátrai Szilárd: Szöveg és narráció. *Magyar Nyelvőr* 121 (1997): 177–187
- Tolcsvai Nagy Gábor: A kommunikáció és a szöveg. In. Uő: *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001, 65–88
- Tolcsvai Nagy Gábor: A szövegvilág két fontos tényezője. In. Uő: *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001, 121–131

Ajánlott magyar nyelvű szakirodalom:

C i k k e k , t a n u l m á n y o k :

- Andó Éva: A beszélt nyelvi történetmondások elemzésének kognitív és funkcionális szempontjai. In: *Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok*. Szerk. Tolcsvai Nagy Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006, 113–156
- Banczerowski Janusz: A nyelvi közlés rejtett pragmatikai információiról. *Magyar Nyelvőr* 121 (1997): 49–62
- Fehér Erzsébet: A „szövegtér” alakításának néhány módja újabb költészetünkben. In: *Elemszerkezet és linearitás. A jelentés és szerkezet összefüggése*. Szerk. Horváth Katalin és Ladányi Mária, Budapest, 1998, 89–99
- Iványi Zsuzsanna: A nyelvészeti konverzációelemzés. *Magyar Nyelvőr* 125 (2001): 74–93
- Labov, W. – D. Fanshel: Beszélgetési szabályok. In: Pléh – Síklaki – Terestyéni (vál. és szerk.) 1988, II., 9–60
- Tátrai Szilárd: A nézőpont szerepe a narratív megértésben. In: *Általános Nyelvészeti Tanulmányok XXVII. Tanulmányok a kognitív szemantika köréből*. Szerk. Kertész András és Pelyvás Péter. Akadémiai Kiadó, Budapest, 2005, 207–229
- Tolcsvai Nagy Gábor: Funkcionális nyelvtan: Elmélet és gyakorlat. *Magyar Nyelvőr* 129 (2005): 348–362
- Tolcsvai Nagy Gábor: A szövegtipológia megalapozása kognitív nyelvészeti keretben. In: *Szöveg és típus. Szövegtipológiai tanulmányok*. Szerk. Tolcsvai Nagy Gábor. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006, 64–90

M o n o g r á f i á k , t a n u l m á n y k ö t e t e k :

- Austin, J. L.: *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1990
- Kiefer Ferenc: *Az előfeltevések elmélete*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983
- Kiefer Ferenc: *Jelentéselmélet*. Corvina, Budapest, 2000
- Kommunikáció 1. Válogatott tanulmányok. A kommunikatív jelenség*. Szerk. Horányi Özséb. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977
- Kommunikáció 2. Válogatott tanulmányok. A kommunikáció világa*. Szerk. Horányi Özséb. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1978
- NNémeth T. Enikő: *A szóbeli diskurzusok megnyilatkozáspéldányokra tagolása*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1996
- Pléh Csaba: *A történet szerkezet és az emlékezeti sémák*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986
- Pléh Csaba – Síklaki István – Terestyéni Tamás (vál. és szerk.): *Nyelv, kommunikáció, cselekvés I–II*. Tankönyvkiadó, Budapest, 1988 [új kiadás: Osiris Kiadó, Budapest, 1997]
- Reboul, Anne & Jacques Moeschler: *A társalgás cselei*. Osiris, Budapest, 2000
- A szóbeli befolyásolás alapjai I–II*. Szerk. Síklaki István. Tankönyvkiadó, Budapest, 1990

Szemiotikai szövegtan 1–11. (szerk. Petőfi S. J. – Békési I., Vass L.). JGYTF Kiadó, Szeged, 1990–1999

Szikszaíné Nagy Irma: *Leíró magyar szövegtan*. Osiris, Budapest, 1999

Terestyéni Tamás: *Konvencionális jelentés – kommunikációs jelentés*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest, 1981

Tolcsvai Nagy Gábor: *A magyar nyelv szövegtana*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2001

R. Wardhaugh: *Szociolingvisztika*. Osiris – Századvég, Budapest, 1995

Válogatás az angol nyelvű szakirodalomból:

Alapvető monográfiák, tanulmánykötetek:

Handbook of Discourse Analysis. Ed. by Schiffrin, D. – Tannen, D. – Hamilton, H. E. Oxford: Blackwell, 2001

Discourse as Structure and Process. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Vol. 1. Ed. by van Dijk, T. A. London: SAGE, 1997

Discourse as Social Interaction. Discourse Studies: A Multidisciplinary Introduction. Vol. 2. Ed. by van Dijk, T. A. London: SAGE, 1997

The Discourse Reader. Ed. by Jaworski, A. – Coupland, N. London: Routledge, 1999

Blommaert, J.: *Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press, 2005

Gee, J. P.: *An Introduction to Discourse Analysis: Theory and Method*. London: Routledge, 2005

R.Renkema, J.: *Introduction to Discourse Studies*. Amsterdam: Benjamins, 2004 (Korábbi változata: *Discourse Studies. An Introductory Textbook*. Amsterdam: Benjamins, 1993)

Schiffrin, D.: *Approaches to Discourse*. Blackwell Textbooks in Linguistics 8. Oxford: Blackwell, 1994

Egyéb fontos monográfiák, kézikönyvek:

Biber, D.: *Variation across Speech and Writing*. Cambridge University Press, 1988

Brown, P. & Levinson, S. C.: *Politeness: Some universals in language usage*. Cambridge University Press, 1987

Brown, G., and George Yule: *Discourse Analysis*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983

Chafe, W. L.: *Discourse, Consciousness and Time*. Cambridge University Press, 1994

Cheshire, J. & P. Trudgill (eds): *The Sociolinguistics Reader. Vol. 2: Gender and Discourse*. London: Arnold, 1998

Chimombo, M. & R. L. Roseberry: *The Power of Discourse. An Introduction to Discourse Analysis*. London: Lawrence Erlbaum, 1998

Coulthard, M. (ed.): *Advances in Spoken Discourse Analysis*. London: Routledge, 1992

van Dijk, T. A. (ed.): *Handbook of Discourse Analysis*. 4 volumes. London: Academic Press, 1985

Johnstone, B.: *Discourse analysis*. Oxford: Blackwell, 2002

Fleischman, S.: *Tense and Narrativity*. London: Routledge, 1990

G.Georgakopoulou, A. & D. Goutsos: *Discourse Analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 1997

G.Goffman, E.: *Forms of Talk*. Oxford: Blackwell, 1979

H.Halliday, M. A. K. & R. Hasan: *Language, Context, and Text: Aspects of Language in a Social-semiotic Perspective*. Oxford University Press, 1985

Levinson, S. C.: *Pragmatics*. Cambridge University Press, 1983
Sperber, D. & Wilson, D.: *Relevance*. Oxford: Blackwell, 1986
Verschueren, J.: *Understanding Pragmatics*. London: Arnold, 1998
Verschueren, J. & J.-O. Östman & J. Blommaert (eds): *Handbook of Pragmatics Manual*.
Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins, 1995

Folyóiratok: *Discourse Processes, Discourse and Society, Journal of Pragmatics,*
Text